

הפטרת השבת – מקדש שלמה

וְיִהי בְשִׁמּוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ-מִצְרַיִם בְּשָׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זֶה הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי לְמִלְכָּךְ שְׁלֹמֹה עַל-יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַה' ... וְהַבַּיִת בְּהִבְנָתוֹ אֲבָר־שְׁלֹמֹה מִסַּע נִבְנָה וּמִקְבוֹת וְהִגְרָזוּן כְּלָפִי בְרָזָל לֹא-יִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבְנָתוֹ: ...¹

וְיִהי דְבַר-ה' אֶל-שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר-אַתָּה בִּנְהוּ אֶסְתַּלַּךְ בְּחֻקְתִּי וְאֶת-מִשְׁפָּטֵי תַעֲשֶׂה וְשִׁמְרַתְּ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי לְלַכֵּת בָּהֶם וְהִקְמַתִּי אֶת-דְּבָרִי אֵתְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-דָּוִד אָבִיךָ: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת-עַמִּי יִשְׂרָאֵל:²

וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת-הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ: ... וּבְשָׁנָה הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיָרַח בּוֹל הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל-דְּבָרָיו וּלְכָל-מִשְׁפָּטָיו וַיִּבְנֶהוּ שְׁבַע שָׁנִים: (מלכים א פרק ו).³

מסכת כתובות דף סב עמוד ב

רבי אזיל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זימרא, פסקו לו שתיים עשרה שנה ללכת לבית הרב.⁴ העבירו אותה לפניו, אמר להם: שיהיו שש שנים. העבירו אותה לפניו (בשנית), אמר להם: אכנס ואח"כ אלך.⁵ היה מתבייש מאביו. א"ל: בני, דעת קונך יש בדך, מעיקרא כתיב: "ותביאמו ותטעמו בהר נחלתך" (שמות טו ז), ולבסוף כתיב: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח).⁶

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק יג הלכה א

משנבנה בית ראשון נגזז אהל מועד, ונגנזו עמו קרסיו וברישיו ועמודיו ואדניו. ואף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן שעשה משה ומנורה שעשה משה...⁷

¹ מדי פעם, אנו נדרשים להפטרת השבת וכך נעשה גם הפעם. מתיאור הציווי על המשכן בפרשתנו עברנו לתיאור בניין מקדש שלמה בספר מלכים א פרק ו. האם "משכן" קדם ל"מקדש"? אנו טוענים: לא, "מקדש" קדם ל"משכן". וזו חידה קטנה לשולחן שבת.

² כאן מסתיימת קריאת ההפטרה, אבל אנחנו נמשיך עד סוף הפרק.

³ ובפרק ז הסמוך, בחלקו הראשון, מתואר בניין "בית יער הלבנון" שכפשוטו הוא חלק מבית המלך, אך חז"ל דרשו גם אותו על בית המקדש. בהמשך פרק ז חוזר תיאור הכלים שעשה שלמה למקדש, חלק מתיאור זה אנחנו קוראים בשבת חנוכה השנייה (בשנים בהם יש שתי שבתות חנוכה) שממשיכה בעצם את ההפטרה שלנו. ראה דברינו [נרות זכריה ונרות שלמה](#) בחנוכה. בפרק ח, מתוארת חנוכת מקדש שלמה כשבמרכז הכנסת ארון ברית ה' אל הדביר פנימה הוא קודש הקדשים: "אז יקהל שלמה את בני ישראל את כל דבירי המטות ונשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה וישלם להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון: ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האתנים בָּחַג הוא החֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי". והרי לנו שלושה שמות עבריים קדומים של החודשים: זיו, איתנים, ובול. (וחידה קטנה נוספת לשולחן שבת: אילו חודשים אלה הם בימינו? לאיזה עוד חודש יש שם עברי קדום?).

⁴ רבי (יהודה הנשיא) התעסק בשידוך בנו לביתו של ר' יוסי בן זימרא (כנראה בגיל צעיר מאד) ופסקו לו, לאחר השידוך והתנאים, ללכת ללמוד שתיים עשרה שנה בבית הרב. ראה בגמרא שם דוגמאות נוספות של חכמים שהלכו ללמוד תורה ועזבו את ביתם לתקופה ארוכה. וכבר הארכנו בסוגיה זו בדברינו [הנשים הממתנות](#), במיוחדים.

⁵ היינו לא רק קידושין (אירוסין), אלא גם חופה וקיום יחסי אישות.

⁶ דרך סיפור אישי-אינטימי זה אנו מתוודעים לכוונת התורה, כפי שהיא מבוטאת בשירת הים, למה ולהביא את עם ישראל לארץ ישראל ולבנות שם את בית הבחירה, ככתוב שם בפסוק המלא: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מִכֹּון לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה' מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כֹּוֹנְנוּ יָדֶיךָ". אך קדם המשכן, אם בגין חטא העגל, אם בגין חביבותו של המשכן ואם בגין שצפה הקב"ה שיעברו שנים רבות עד שתיכון המלוכה ויבנה מקדש הקבע, שהרי אמרו חכמים: "שלוש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה" (סנהדרין כ ע"ב, ספרי דברים סז). מנגד, אמרו גם חכמים: "מקדש איקרי משכן, ומשכן איקרי מקדש" (עירובין דף ב ע"א). ובמספר מקומות בתורה מכוונה המשכן "מקדש", בראשם בפתיחת פרשתנו: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (ראה גם ויקרא יב ד, טז לג, כא יב, במדבר ג לח, י כא ועוד). כך או כך, בין אם המשכן הוא חלופה זמנית למקדש הקבע, בין אם הוא עצמו 'מקדש', מצאנו מקום להתגדר בו ולדון במקדש שלמה בפרשתנו. ראה גם דרשת הגימטריה של בעל הטורים: "סך כמנין משכן שנים היה עדות ששכינה שורה בישראל, שבית ראשון עמד ת"י שנה כמנין משכן".

⁷ והארון לא נזכר משום שפשיטא שהוא זה של משה, שהרי כל חנוכת המקדש היא הכנסת הארון, שנודדו וקורותיו מתוארים בספרים: יהושע, שופטים, שמואל, אל הדביר, הוא קודש הקדשים של מקדש שלמה (ראה דברינו [לגולו של ארון הברית](#) בפרשת בהעלותך). אבל את השולחן והמנורה יש לציין, שהם שעשאם משה, משום ששלמה עשה עשר מנורות ועשרה שולחנות, ככתוב בדברי הימים ב פרק ד פסוקים ז-ח: "וַיַּעַשׂ אֶת-מְנֹרֹת הַזָּהָב עֶשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם וַיִּתֵּן בְּהִיכַל חֲמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמֹאל: וַיַּעַשׂ שְׁלֹחַנוֹת עֶשְׂרֵה וַיִּנַּח בְּהִיכַל חֲמֵשָׁה מִיָּמִין וְחֲמֵשָׁה מִשְּׂמֹאל וְכוּ' " (וגם עשרה כיוורים); עד שהיו שדנו אם לא עבר שלמה על איסור בל תוסיף (רבינו בחיי שמות כה י). סוף דבר, מקדש שלמה מחליף את "המשכן" כמשמעו בפרשתנו: "ועשית את המשכן עשר יריעות", במבנה קבע. שלמה אף מרבה בכלים, כמו הכיור הענק "ים של שלמה" וגם המזבח שעשה שלמה שהיה אחר מזה של משה (שלא ברור מה עלה בגורלו בכל תקופת יהושע והשופטים), אבל השולחן והמנורה של משה, שנעשו במשכן, ופשיטא שהארון, נכנסים אחר כבוד למבנה המקדש החדש של שלמה ובהם מדליקים ועורכים. ואולי לא בכדי פותחת פרשתנו במעשה הכלים, לפני עשיית

משנגנו ארון, נגזו עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגו שהשיבו פלשתים דרין לאלי ישראל.⁸ כולם היו בבית קדש הקדשים, ומשנגנו ארון נגזו עמו דברים ומי נגזו יאשיהו המלך נגזו ...⁹

ספורנו שמות פרק לח (כא)

"אלה פקודי המשכן". כל אחד מחלקי המשכן הכתובים למעלה הם אותם הפקודים שנאמר עליהם: "וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כָּלֵי מִשְׁמַרְתִּי מִשְׁאֵם" (במדבר ד לב-לג). וזה, כי כל אחד מהם היה ראוי להיות נחשב ולהיקרא בשם באשר הוא זה הפרטי, לא בלבד באשר הוא מזה המין. וכל שכן שצדק זה על כל אחד מכלי הקדש אשר במשא בני קהת.¹⁰ ולזה לא נפסדו, כאמרם ז"ל: שמא תאמר אבד סברם ובטל ספונן? תלמוד לומר: "עצי שטים עומדים" - שעומדים לעד ולעולמי עולמים (יומא עב א).¹¹ וגם כן לא נפל דבר מהם ביד האויבים, על הפך מה שקרה למקדש שלמה וכליו כמבואר בחורבן בית ראשון על ידי נבוזראדן, שלא נזכר שם דבר מענייני משכן משה רבנו עליו השלום (דברי הימים ב פרק לו, פסוקים ז, יח).¹²

סדר עולם רבה (ליינר) פרק יח

"בן שבע שנים יהואש במלכו" ... בשנת כ"ג ליואש חזק את בדיק הבית, הרי קני"ה שנה משבנאו שלמה ועד שבדקו יואש. משנולדה קלקלה בימי שלמה, נולד יהוידע המתקן.¹³

גמרא יומא דף לט עמוד ב

אמר רב זוטרא בר טוביה: למה נקרא שמו יער? דכתיב: בית יער הלבנון - לומר לך: מה יער מבלבל אף בית המקדש מבלבל. דאמר רב הושעיא: בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו

המשכן, כסמל למה שהתקיים לדורות (לא מצאנו מי שמעיר על כך והמאיר עינינו יבורך). ראה דברינו [ארון קודם או משכן קודם](#) בפרשתנו.

⁸ דורון לאלוהי ישראל.

⁹ משום שצפה יאשיהו שעתידי בית המקדש ליחרב והעם ייצא בגלות וחשש שהארון יגלה איתם. ויש שם מי שסובר שהארון כן גלה לבבל: "ר' ליעזר אומר: ארון גלה לבבל, שנאמר: לא יותר דבר אמר ה', ואין דבר אלא דברות שבו". וכבר הארכנו בנושא דברים שנגזו, ממריאת העולם ועד חורבן הבית והיציאה בגלות, בדברינו [דברים שנגזו](#) בפרשה זו. וכאן רק באנו לציין שאמנם בבניין מקדש שלמה נגזו המשכן, אבל תהליך הגניזה והיעלמותם של כלי הקודש נמשך לאורך הדורות. ראה גם אותם דברים שהיו בבית ראשון ושוב לא חזרו בבית שני: "ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים" (יומא כא ע"ב).

¹⁰ לכל כלי ממלאכת המשכן יש שם פרטי: יריעות עזים, קרשים, אדנים, בריח וכו', ובוודאי כלי הקודש: ארון, מנורה, מזבח זהב, שולחן וכו', ולכל אחד "פקודתו" הן במסע והן במנוחת המשכן ועבודתו.

¹¹ כוונתו לדרשת הגמרא במסכת יומא עב ע"א וכן גם בסוכה מה ע"ב: "עצי שטים עומדים - שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכוין? תלמוד לומר: עצי שטים עומדים - שעומדים לעולם ולעולמי עולמים. ראה הביטוי "אבד סברם ובטל סיכוים" גם בגמרא עירובין כא ע"א על נבואת ירמיהו בפרק כד פסוק א במשל שני דודאי התאנים: "הראני ה' והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' ... הדיד אַחַד תְּאֲנִים טְבוֹת מֵאֵד פְּתָאֲנִי הַבְּפֹרוֹת וְהַדִּיד אַחַד תְּאֲנִים רְעוֹת מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא־תֵאֲכַלְנָה מֵרַע. תאנים הטובות - אלו צדיקים גמורים, תאנים הרעות - אלו רשעים גמורים. ושמא תאמר אבד סברם ובטל סיכוים? - תלמוד לומר: הדודאים נתנו ריח, אלו ואלו עתידין שיתנו ריח".

¹² ראה הפסוקים שם המתארים גלות יהויקים, יהויכין וצדקיהו, בידי נבוכדנצר: "וימכלי בֵּית ה' הביא נְבוּכַדְנֶאֶצַּר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם בְּהִיכְלוֹ בְּבָבֶל: ... וְלִתְשִׁיבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאֶצַּר וַיִּבְאֵהוּ בְּבָלָה עִסְכְּלִי חֲמֹדַת בֵּיתֵהּ' ... וְלֹל כָּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטָנִים וְאַצְרוֹת בֵּית ה' וְאַצְרוֹת הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הֵלַל הִבִּיא בְּבָל". וכמו שראינו בתוספתא לעיל על הארון: "שלא יגלה לבבל כשאר כל הכלים". ראה גם הדרשות על הפסוק במגילת אסתר: "וכלים מכלים שונים" שאנו קוראים במנגינת איכה משום שהשתמשו בכלי המקדש (מגילה יב א, אסתר רבה ב יא). אנחנו חוזרים להשוואה בין כלי המשכן וכלי שלמה. הבניין שבנה שלמה ייתר את המשכן, אבל לא את כליו, שבהם הוסיפו להשתמש. הבנין סופו שנחרב והכלים נשבו וגלו לבבל, יחד עם העם. וכלים שעשו משה ובצאלא? הארון, נגזו, שאר הכלים נעלמו באורח מסתורי, אבל לא הוגלו. וחלקם אף שרדו בבית שני! ראה תוספתא מסכת ערכין (צוקרמאנדל) פרק ב הלכות ג-ה: "חליל שבמקדש של קנה היה ומימות משה היה. פעם אחת ציפוהו זהב ולא היה קולו ערב כמות שהיה. נטלו צפוי וזחר קולו להיות ערב לכמות שהיה. צלצל שבמקדש של נחושת היה ומימות משה היה. נפגם, שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים שתקנוהו ולא היה קולו ערב כמות שהיה. מכתשת שבמקדש של נחושת היתה ומימות משה היתה. נפגמה, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא ותיקנוהו ולא היתה כהלכתה. ונטלו את פגימתה חזרה לתחילתה". וכן הוא בגמרא עירובין י ע"ב שמסיים: "אלו שני כלים נשתיירו ממקדש ראשון, ונתפגמו ולא היה להם ארוכה, ועליהם אמר דוד: נחושת ממורט". "אלה פקודי המשכן" של משה, שרדו מעבר למקדש שלמה.

¹³ קלקולי מקדש שלמה לא החלו בימי יאשיהו שגזז את ארון הקודש ובימי יהויכין ויהויקים וצדקיהו אחרוני מלכות יהודה, אלא כבר בימי יואש כמאה וחמישים שנה אחרי חנוכת מקדש שלמה. יהוידע נקרא "המתקן", לא רק את קלקולי יורם, אחז ושאר מלכי יהודה שפשעו, והשפעות בית אחאב עליהם, אלא גם את הקלקלה הבסיסית, של הבית, שנולדה עוד בימי שלמה! ראה מדרש שמות רבה מג, פרשת כי תשא על הפסוק: "ראה קראתי בשם בצאלא", שהקב"ה הראה לאברהם מראות דורות רבים קדימה. את יוסף "זן את השבטים", את משה הגואל, יהושע המכניס לארץ, שמואל מושה מלכים: "לדוד מייסד הבית, לשלמה בונהו, לעתליה אם אחיזה ובינה מנתקין את מסמרות הזהב של בית המקדש, ויהוידע מתקן. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [הפטרות שקלים - בדיק הבית](#). ובשנים רבות בהם חלה שבת שקלים בפרשת משפטים אנו קוראים שתי הפטרות אלה ברצף.

מוציאין פירות בזמניהן. וכיון שהרוח מנשבת בהן, היו נושרין פירותיהן, שנאמר: "ירעש כלבנון פרייו". ומהן היתה פרנסה לכהונה. וכיון שנכנסו גוים להיכל - יבשו, שנאמר: "וּפָרַח לְבָנוֹן אֶמְלֵל" (נחום א ד). ועתיד הקב"ה להחזירה לנו, שנאמר: "פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל אֶף גִּילַת וְרִגְוֹן פְּבֹד הֶלְבָנוֹן נִתְרַלָּה" (ישעיהו לה ב).¹⁴

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ו - ותשלם כל המלאכה

"ותשלם כל המלאכה" (מלכים א ז נא) – "המלאכה" אין כתיב כאן, אלא: "כל המלאכה": מלאכת ששת ימי בראשית. "מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב ג) – "עשה" אין כתיב כאן, אלא: "לעשות", עדיין יש מלאכה אחרת. כיון שבא שלמה ובנה בית המקדש אמר הקב"ה: עכשיו שלמה מלאכת השמים וארץ ותשלם כל המלאכה. לכך נקרא שלמה, שהשלים הקב"ה מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשי ידיו.¹⁵

מדרש משלי (בובר) פרשה כב [כט]

"חזית איש מהיר במלאכתו"¹⁶ - בוא וראה חכמתו של שלמה שהיה מהיר במלאכתו של הקב"ה, שבית המקדש בנה לשבע שנים, שנאמר: "ויבנהו שבע שנים" (מלכים א ו לח), וביתו בנה לשלוש עשרה, שנאמר: "ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה" (שם ז א).¹⁷

מסכת שבת דף ל עמוד א

כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבעה רננות ולא נענה. פתח ואמר: "שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד", והטו בתריה למיבלעיה.¹⁸ אמרו: מי הוא זה מלך הכבוד? אמר להו: ה' עוזו וגבור. חזר ואמר: "שאו שערים

¹⁴ הגיעה השעה לדרוש בשבחו של מקדש שלמה. כבר הערנו לעיל שלפי פשט הפסוקים, "בית יער הלבנון" שזכר בתחילת פרק ז במלכים א, הוא בית המלך (או חלק ממנו). אך ברוחו של המדרש זהו בית המקדש. מקדש שלמה נבנה מעצי סרק, עצי ארזים ועצי ברושים (מלכים א פרקים ה, ו, ט) וחצר המשכן מעצי שיטים עומדים. ראה שמות רבה לה ב: "למה עצי שטים? למד הקב"ה דרך ארץ לדורות, שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות, אומר לו: ומה מלך מלכי המלכים שהכל שלו כשאמר לעשות משכן אמר לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות, אתם על אחת כמה וכמה". שלמה אף ציפה את עצי הארזים והברושים בזהב, כמתואר במלכים א שם (השווה עם מקדש הורדוס שחכמים אמרו לו שלא יצפה בזהב, שצבע כחול הים של אבני השיש יפה יותר, סוכה נא ע"ב), והנה נעשה נס במקדש שלמה, ועצי הסרק בלבנו והוציאו פירות, בדומה לעצי הסרק בבריאת העולם. וכבר הרחבנו במדרש זה בדברינו [אילני סרק ואילני מאכל](#) בט"ו בשבט.

¹⁵ ראה מדרש במדבר רבה יב (וכן בתנחומא פקודי סימן ב) שדימוי בריאת העולם כבר נרמז במשכן: "את המשכן שהוא שקול כנגד העולם שקרוי אוהל כשם שמשכן קרוי אוהל". המדרש ממשיך שם בהשוואה של חלקי המשכן עם בריאת כל יום ויום: בריאת השמים ביום הראשון כנגד "ועשית יריעות עזים לאוהל על המשכן". הפרוכת במשכן, כנגד בריאת הרקיע ביום השני. כיור הנחושת כנגד "יקוו המים" ביום השלישי. המנורה כנגד המאורות ברביעי, הכרובים כנגד "ועוף יעופף על הארץ" בחמישי, חניכת אהרון בכהונה כנגד בריאת האדם בשישי, "ותכל כל עבודת משכן" כנגד "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם". וגם ברכת היום השביעי כנגד ברכת השלמת המשכן. וראה גם מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת פקודי פרק לח: "אלה פקודי המשכן, ללמדך שחביבים מעשה המשכן כמעשה שמים וארץ". בא מדרש הפסיקתא ואומר שמקדש שלמה, בית הבחירה, משכן הקבע, לא המשכן, הוא שהשלים את כל המלאכה שרמוזה במילה "לעשות" שבבריאה. חיזוק למדרש זה נמצא במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ט על הפסוק: "עד יעבור עמך ה', עד יעבור עם זו קניית" – "שמים וארץ נקראו קנין ... בית המקדש נקרא קנין". וכבר הערנו שאזכור המקדש הראשון הוא בשירת הים: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכן לשבתך פעלת ה' מקדש אדני פוננו ידך". ראה הערה 6 לעיל. אגב, מדרש פסיקתא רבתי זה ממוקם בסדר הפסיקתאות, על שבת חנוכה השנייה (עבוד שנים בהם יש שתי שבתות חנוכה), בה קוראים את ההפטרה במלכים פרק ז שהיא, כאמור, המשכה של הפטרת פרשת תרומה בה אנו עוסקים. מדרש זה מכיל מדרשים רבים על מקדש שלמה, כגון המדרש הסמוך "חזית איש מהיר במלאכתו", ויכולנו בעצם להתמקד בו.

¹⁶ ראה הפסוק המלא במשלי כב כט: "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בלי יתיצב לפני חשפים", שחשוב להמשך הדרשות על שלמה. פסוק זה, אגב, פותח את מדרש שיר השירים רבה שנקרא לפיכך גם מדרש חזית.

¹⁷ וכן הוא במדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה א סימן יז: "קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים - למד הקב"ה שבחו של שלמה, שבנה בית המקדש לשבע שנים ובנה ביתו לשלש עשרה שנה". וגם הקדים את בניית בית המקדש לביתו, כפי שמדגיש מדרש פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ב - מזמור שיר חנוכה הבית, בתוכחה לדוד ושבח לשלמה: "אתה הקדמת כבודך לכבודי שמשראית עצמך יושב בבית ארזים תבעת בנין בית המקדש. אבל שלמה בנך מקדים כבודי לכבודי, שנאמר: ובשנה האחת עשרה וגו' פלה הבית (מלכים א ו לח), ואחר כך: ואת ביתו בנה שלמה (שם ז א)". אפשר אמנם לציין שביתו של שלמה היה גדול בהרבה בהשוואה עם בית המקדש שהיה צר למדי: 100 אמה באורך של בית שלמה מול 60 של בית המקדש, 50 אמה ברוחב מול 20, וגובהם שווה 30 אמה, כשהיינו מצפים שבית המקדש יתנשא מעל בית שלמה. זאת ועוד, שבח זה של שלמה שבנה את בית המקדש בפחות זמן משבנה את ביתו והקדים בנייתו לבניין ביתו, נזכר גם בגמרא פרק חלק, סנהדרין קד ע"ב, בדברי הסניגוריה של דוד אביו שבא להגן על שלמה כשבקשו אנשי הכנסת הגדולה למנות אותו בין אותם שאין להם חלק לעולם הבא! ובזכות סניגוריה זו נצלו (לפחות לדעה אחת) גם אישים אחרים במשנה שנקבע שאין להם חלק לעולם הבא. ושם בעולם האמת, גם משלים דוד עם אויביו. ראה עניין מופלא זה בפסיקתא רבתי פיסקא ו הנ"ל ולא באנו הפעם לדון בדמותו של שלמה, לטוב ולרע, שהוא נושא נכבד וגדול.

¹⁸ רצו אחריו השערים ובקשו בלוע אותו (את שלמה).

ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד. מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה" ולא נענה. כיון שאמר: "ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך" (דברי הימים ב ו מב) - מיד נענה.¹⁹

בראשית רבתי פרשת בראשית עמוד 15 – פרק א פסוקים יד-ט

"ויאמר אלהים יהי מאורת ברקיע השמים". רבן פתרון קרייא בבנין בית המקדש ... "והיו למאורות" - יהיו שני הבתים האלה לאור נוגה בישראל, כענין שנאמר: "והלכו גוים לאורך" (ישעיה ס ג). "ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים" - אלו מקדש ראשון ושני שהיו גדולים מהמשכן. את המאור הגדול - זה מקדש ראשון שהיה בו ממשלה לישראל, ולמה קורא אותו גדול שהיה בו ארון וכפורת וכתוב ואש ורוח הקדש. "ואת המאור הקטן" - זה מקדש שני שהיה חסר מן אלו ה' דברים. "לממשלת הלילה" - שבנאו מלך פרס והוא היה מושל באותו זמן עד מלכות יון החזיקה ממשלה במקדש שני. "ואת הכוכבים" - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שהיו בירושלים חוץ מהמקדש.²⁰ ולמה נמשלו בכוכבים? לפי שהם עוסקים בתורה ומצדיקים הרבים שכן כתוב: "ומצדיקי הרבים ככוכבים" (דניאל יב ג).²¹

ספרא שמיני פרשה א (לא)

"ותצא אש מלפני ה' - כיון שראו אש חדשה שירדה מן השמים וליחכה על המזבח את העולה ואת החלבים נפלו על פניהם ושיבחו לשמים. וכן בימי שלמה נפלו על פניהם, שנאמר: "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאִים בְּרִדַת הָאֵשׁ וְכַבֹּד ה' עֲלֵהֶבֶת וַיִּכְרְעוּ אַפְּסִים אַרְצָה עַל־הָרֶצֶף וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַהֲוֹדוּת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ" (דברי הימים ב פרק ז פסוק ג).²² ועל אותו שעה הוא אומר: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות"

¹⁹ למדרש זה יש חילופי נוסחאות רבים, ראה למשל במדבר רבה טו יג, פרשת בהעלותך: "בשעה שהכניס שלמה את הארון למקדש, התחיל אומר: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם, שהיו הפתחים שפלים ואמר: הנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. אמרו השערים: מי הוא זה מלך הכבוד? - מיד בקשו השערים לירד עליו ולרוץ את ראשו, אילולי שאמר: ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. וחזר ואמר: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד - אמר להם: התגדלו שמלך הכבוד עליכם. מיד חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון". וכן הוא בנוסח דומה אך קצת שונה במדרש תהלים (בובר) מזמור כד ושם הסיום הוא: "ולמה נצטער שלמה כל כך? על ידי שנתגאה ואמר: בְּנֵה בְּנֵיתִי בֵּית לֶךְ מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים (מלכים א ח יג)". ראה גם המדרשים על כך שעם כל תפילותיו של שלמה לא ירדה האש ורק בזכות דוד ירדה לבסוף, כגון שמות רבה מד ב: "אתה מוצא כשבנה שלמה בית המקדש התפלל לפני האלהים שתד האש ולא נענה, אלא כיון שהזכיר את המת דוד אביו מיד נענה". ירדת האש מהשמים בחנוכת מקדש שלמה כלל לא נזכרת בספר מלכים רק במקבילה בדברי הימים ב. משהו בטקס חנוכת מקדש שלמה לא פעל כשורה ונראה כמרמז שכבר בבנייתו וחנוכתו היה טמון זרע ירידתו עד חורבנו. הגדיל לעשות מכולם הוא מדרש ויקרא רבה יב ה, בפרשת שמיני שמתאר את שלמה בבוקר חנוכת המקדש: "והיה שלמה ישן עד ד' שעות ביום ומפתחות של בית המקדש נתונות תחת ראשו". זאת לאחר שערב קודם נשא את בת פרעה לאשה והתערבבה שמחת בית המקדש בשמחת בת פרעה. והייתה צריכה בת שבע אמו לבוא ולהוכיח אותו על פניו. ראה שם. זה מדרש קשה מאד וכאמור, לא באנו הפעם לדון בדמותו של שלמה, לטוב או לרע, רק במקדש שלמה (הגם שהדברים משולבים זה בזה וקשה להפרידם).

²⁰ מכאן מקור לכך שעוד בימי (סוף) בית שני פעלו בתי כנסת ובתי מדרש בירושלים גופא, ולא רק במקומות רחוקים. ראה דברינו [שמחת בית השואבה](#) בסוכות שם הבאנו מקורות נוספים.

²¹ מקדש שלמה הוא המאור הגדול, בית שני הוא המאור הקטן (ראה הרגשות המעורבים בעת ייסוד בית שני, עזרא ג יב: "וְרַבִּים מֵהַלְהִינִים וְהַלְוִיִּם וְרֵאשֵׁי הָאֲבוֹת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גְּדוֹל וְרַבִּים בְּתִרוּעָה בְּשִׂמְחָה לַה' קוֹל"), אבל את שניהם אין לנו. ולא נותרו לנו אלא הכוכבים הפזורים במרחבי כיפת השמים ומצנצנים ברקיע - הם בתי כנסיות ומדרשות בהם נשמעים קולות תורה, תפילה וויעודי הקהל: קולות תינוקות של בית רבן, בעלי תריסין, לומדי הדף היומי, לומדי עין יעקב, פייטנים ובעלי קריאה. האם אנו שומעים כאן השלמה? ראה לעומת דברי מדרש זה את פירוש עקידת יצחק (רבי יצחק ב"ר משה עראמה, ספרד-פורטוגל-איטליה, מאה 15, ממגורשי ספרד) שרואה במשכן המתואר בפרשות השבוע שלפנינו את הבסיס והשורש. שני בתי המקדש היו מראש זמניים, והכל שואף לאידיאל של ימות המשיח. מלכתחילה, לא היה מקדש שלמה חלופה אמיתית למשכן. ראה דבריו בתמצית בשער נ פרשת תרומה: "הנה שעלה בידנו מכל זה, שהבית הגדול והקדוש שהיתה הכוונה בו להיותו מכוון שבתו בינותינו, עדיין לא בא לכלל יישוב. אלא היתה התחלתה ממעשה המשכן ונמשכה השלמתה עד סוף ימי כל הגליות. והבית אשר בנה שלמה לא היתה כדאי להיותה דירת קבע ... ואין צריך לומר שלא נשלמה במה שתקנו בה עולי הגולה וכו"ש במה שעשה הורדוס עבד בית חשמונאי אשר מלא ידיו מדם נקיים והחכמים שבישראל (ב"ב ד' א). אלא כל ענייני הבית הזה אשר בידם מתחילה ועד סוף, היה כעין דוגמא ודמיון להעיר את לבבם ולהודיעם במה יכשלו, כדי שיקבלו הזיכרון והאזהרה לכל מה שיצטרך להם בסוף ... וכאילו כל הזמן הארוך הזה לא היה ענינו אצלנו רק כאירוסין נמשכים אשר נתעוררו בהם כמה בבלולים עד אשר באו לכלל האישיות השלם אשר לא יבא עוד עליו ערעור לעולם אשר בזה יסתם פיהם של מערערים עלינו ועל חרבן ארצנו ושממות היכלנו. כי על דרך האמת, לא נבנה ולא נתקיים דבר מכל דבריו הטובים עמנו. וכל הנביאים לא נתבאו אלא לימות המשיח אשר משם תתחיל הדירה הקבועה ולא תפסק לעולם". ראה דברים דומים בהקדמת הספורנו לתורה, סוף תיאור תמצית ספר בראשית.

²² כאמור לעיל, ירדת האש בחנוכת מקדש שלמה נזכרת רק כאן, בספר דברי הימים, אך לא במקבילה בספר מלכים.

(מלאכי ג ד).²³ "כימי עולם" - כימי משה, "וכשנים קדמוניות" - כשני שלמה, רבי אומר: כימי עולם - כימי נח, וכשנים קדמוניות - כשנות הבל שלא היתה עבודה זרה בעולם.²⁴

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: אם יצא שהחמרנו מעט ביחס לשלמה, וודאי לא זו הייתה כוונתנו. לקטנו פסוקים, מדרשים ופרשנים על מקדש שלמה ועל בית ראשון ונמצא שלצד תיאור גודלו ותפארתו, מצויה גם ביקורת רבה שסיבותיה נעוצות כנראה במועד יצירת המדרשים, סוף בית שני שלא צלח אף הוא, או לאחר חורבנו. למדרש יש צורך אמתי לרדת לשורשם של דברים ולהבין מדוע נכשל בית ראשון ולאחריו השני.

²³ פסוק הפתיחה להפטרות שבת הגדול, בה נחתם ספר מלאכי, נחתמים תרי-עשר ונחתמה הנבואה בישראל. ראה דברינו [כימי עולם וכשנים קדמוניות](#) בשבת הגדול.

²⁴ וכן הוא באיכה רבה פרשה ה סימן כא על הפסוק החותם את המגילה: "לכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, כמה דאת אמרת (מלאכי ג') וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות. כימי עולם - זה משה דכתיב (ישעיה ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו. וכשנים קדמוניות - כשנות שלמה". לעניינינו, אם נשווה עם מדרש בראשית רבתי הקודם, נמצא הבדל תהומי בין פירושים ומדרשי הגלות וימי הביניים שרואים בכל העבר וההיסטוריה של עם ישראל "כעין דוגמא ודמיון להעיר את לבבם ולהודיעם במה יכשלו ... וכאילו כל הזמן הארוך הזה לא היה ענינו אצלנו רק כאירוסין נמשכים אשר נתעוררו בהם כמה בלבולים"; ובין מדרשים, אשר מיישירים מבט העתיד ואל העבר מתוך ראיית מציאות ההווה ושואפים לחדש ימינו כקדם, תוך לימוד שגיאות העבר. ואשרינו שזכינו לחיות בדור שזוכה לקומם את הריסות העבר, לשוב ולהתחבר אל ימות עולם ושנים קדמוניות ולהרבות כוכבים: בתי אולפנא, כנסיות ומדרשות ויישוב ארץ ישראל. וכפסוק המלא בדניאל: "וְהַמְשָׁכִים יִזְהָרוּ כְּזֶהָר הַרְקִיעַ וּמִצְדֵי קִי הַרְבִּים כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד". וכימי משה: "ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב".